Acta Baltico-Slavica

Acta Baltico-Slavica, 46
Warszawa 2022

Article No. 2654
DOI: 10.11649/abs.2654
Citation: Podluk, A. (2022). Lwów jedyny i zwielokrotniony: O pamięci miejskiej w opowieściach ukraińskich pisarek (na przykładzie cyklu opowiadań *Seria lwowska*). *Acta Baltico-Slavica*, *46*, Article 2654. https://doi.org/10.11649/abs.2654

Anastazja Podluk
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Lublin
anapodluk@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-5562-3059

Lwów jedyny i zwielokrotniony. O pamięci miejskiej w opowieściach ukraińskich pisarek (na przykładzie cyklu opowiadań „Seria lwowska")

Miasto istnieje w dwóch wymiarach: w rzeczywistości realnej, obejmującej układy architektoniczne, geopolityczne itd., oraz w rzeczywistości mentalnej, zbudowanej ze wspomnień, mitów, wyobraźni oraz codziennego doświadczania życia w tym konkretnym mieście. Obydwa wymiary przenikają się, uzupełniają i kształtują się nawzajem: z jednej strony pamięć zbiorowa i wyobraźnia to bodźce uruchamiające procesy przekształcania przestrzeni miejskiej, z drugiej strony przestrzeń miejska – zarówno jej kształt zastany, jak i ten przeminiony z biegiem dziejów – wpływa na wspomnienia o mieście, jego historii, formułuje związane z nim legendy i stereotypy (Nieszczerzewska, 2014, s. 188). Pamięć nie jest zatem opozycją wobec jego realności, lecz integralną częścią miejskiego bytu, dzięki której możliwe staje się spojrzenie na miasto jako rzeczywistość wielowymiarową i różnorodną. W sposób szczególny dotyczy to Lwowa – miasta o bogatej historii, leżącego na pograniczu kultur i mającego znaczenie symboliczne zarówno dla Polaków, w których pamięci zostało ono zapisane jako swoisty bastion polskości na Kresach Wschodnich, jak również dla Ukraińców

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

jako jedno z najważniejszym centrów ich kultury i jednocześnie jako idealny model miasta łączącego ukraińskość z europejskością.

Obraz Lwowa na skrzyżowaniu kultur od dawna stanowił inspirację dla twórców po obu stronach polsko-ukraińskiej granicy[1]. Efekty ich działań twórczych, w tym dzieła literackie, mogą zostać uznane, z jednej strony, za szczególne archiwa pamięci, zarówno w porządku indywidualnym, jak i zbiorowym, ilustrujące sposoby percepcji miasta jako *gestaltu*[2], lub jego poszczególnych miejsc. Z drugiej strony, ważna jest także pamięciotwórcza rola literatury. „Z dzieł literackich – jak pisze Astrid Erll – wywodzą się bowiem modele i schematy, które wstępnie kształtują nasz kontakt z rzeczywistością, formują wyobrażenia o przeszłości oraz wpływają na nasze nawet najbardziej osobiste wspomnienia" (Erll, 2009, s. 226). Jednocześnie literatura ukazuje „różnorodność i wielość możliwych miast, tych jeszcze niezrealizowanych lub będących narracyjną bądź wizualną inspiracją dla miast rzeczywistych" (Nieszczerzewska, 2014, s. 193). W tym sensie literacki Lwów nie jest pojedynczy, lecz zwielokrotniony. Literatura o tematyce lwowskiej jawi się jako sposób działania pamięci magazynującej – by odwołać się do podziału zaproponowanego przez Aleidę Assmann (Assmann, 2009, ss. 128–129) – dostarczającej przykładów bardzo zróżnicowanych, często przeciwstawnych wizji miasta: bywa ono konceptualizowane jako opoka chrześcijaństwa w zlaicyzowanej Ukrainie, ukraiński Piemont, jako wspólne dziedzictwo Ukraińców, Polaków i Żydów, czy wreszcie jako forpoczta Europy na ukraińskiej mapie[3] (Голик, 2015, s. 48).

Jednym z najnowszych wyrazów pamięci zbiorowej o mieście nad Pełtwią jest tzw. „Seria lwowska"[4] – zbiory opowiadań stworzonych przez grono ukraińskich autorek

[1] Szczegółowego przeglądu obecności Lwowa w literaturze, od pierwszej wzmianki o mieście po współczesność, dokonał Roman Hołyk w artykule *Literacki i memuarystyczno-eseistyczny obraz Lwowa: na skrzyżowaniu tradycji* (Голик, 2015). Badacz przedstawił ewolucję obrazu tytułowego miasta w ukraińskiej i polskiej literaturze, skupiając się głównie na tej pierwszej, oraz wskazał mity i stereotypy na temat Lwowa, do których najczęściej odwoływali i nadal odwołują się twórcy.

[2] Pojęcie *gestalt* pochodzi od niemieckiego słowa oznaczającego „formę". W psychologii terminem tym określa się grupę doświadczeń, które układ nerwowy człowieka odczytuje jako całość lub zorganizowany kształt. W studiach miejskich pod pojęciem *gestalt* kryje się myślenie o mieście jako zunifikowanej, zarówno w wymiarze przestrzennym, jak też czasowym i zmysłowym, całości, w której wszelkie procesy są podporządkowane naturze tejże całości (Lindner, 2006, s. 37; Lyons, 2012, ss. 474–475).

[3] Należy tu dodać, że najnowsza literatura ukraińska o tematyce lwowskiej zazwyczaj pomija okres radziecki w historii miasta. Akcje poszczególnych opowieści rozgrywają się najczęściej we współczesności, rzadziej w czasach panowania austro-węgierskiego bądź w dwudziestoleciu międzywojennym.

[4] W momencie powstania tego artykułu seria liczy sześć pozycji (*Lwów. Kawa. Miłość* z 2015 roku, *Lwów. Smakołyki. Boże Narodzenie* z 2016, *Lwów. Wiśnie. Deszcze* z 2017, *Lwów. Panie. Panienki* z 2018, *Lwów. Wspomnienia. Miłość* z 2019 oraz *Lwów. Czekolada. Kamienice* z 2020 roku – tytuły tomów i dalej poszczególnych opowiadań oraz cytowanych z nich wyimków podaję w języku polskim we własnym tłumaczeniu), z których każda zawiera po dziesięć opowiadań. Trzeba jednak zaznaczyć, że wartość artystyczna tekstów jest różna, ponadto w nielicznych utworach lwowskie odwołania sprowadzają się do krótkiej wzmianki o tym, że akcja rozgrywa się w tytułowym mieście. Można tu odnieść wrażenie,

wchodzących w skład „Lwowskiego kobiecego klubu literackiego”[5] – której zostanie poświęcony ten artykuł. Interesować mnie będą przede wszystkim dwie kwestie: jaki jest Lwów jako całość w pamięci autorek serii oraz do jakich fragmentów zapamiętanej rzeczywistości lwowskiej – obiektów przestrzennych, stereotypów, faktów historycznych i legend miejskich – pisarki odwołują się w kreowaniu literackiego obrazu miasta. Aby odpowiedzieć na te pytania, konieczne jest przyjęcie podziału na *pamięć miasta* i *pamięć miejsca*: w pierwszym przypadku mamy do czynienia z podejściem systemowym, ujmującym miasto jako całość, w drugim zaś – z konkretnymi wycinkami miejskiej rzeczywistości (przestrzeniami pamięci). Pamięć bowiem, jak podkreślał Pierre Nora, jest wielkim rezerwuarem, z którego można wybrać i uruchomić dowolne czynniki (Nora, 2009, s. 7). Kreowanie *pamięci miasta* – w naszym przypadku Lwowa – to zatem wybranie takich elementów, które pozwoliłyby na stworzenie całościowej wizji galicyjskiej stolicy. Niemniej osiągnięcie pełnej spójności nie wydaje się możliwe, jako że w magazynie pamięci zawsze pozostają ważne obszary, praktyki, symbole czy wartości przynależące tylko do pewnych grup i z tego powodu niepasujące do *gestaltu*. W ten sposób powstaje coś, co można określić jako „kulturową i przestrzenną porowatość miasta utrudniającą tworzenie całości, z którą wszyscy lub większość mieszkańców i użytkowników miasta mogłoby się identyfikować” (Karwińska, 2017, s. 73). Tego typu elementy miejskiej rzeczywistości, pozostające niejako alternatywnymi wersjami wobec „oficjalnej” pamięci, odnoszę do *pamięci miejsc*, przy czym jako „miejsca” rozumiem nie tylko obszary fizyczne, lecz także przestrzenie mentalne, symboliczne, nieoficjalne mity i legendy, wreszcie osobiste, intymne doświadczenia[6]. Można tu odwołać się do wyróżnionych przez Erll funkcji literatury w obszarze kształtowania pamięci: teksty (bądź ich fragmenty) odzwierciedlające *pamięć miasta* miałyby na celu afirmację dostępnych w danej kulturze struktur wyobrażeniowych, z kolei opowiadania naświetlające *pamięć miejsca* służyłyby ich rewizji (Erll, 2009, s. 238).

że autorki tych opowiadań dodały informacje o Lwowie tylko po to, by spełnić formalne kryterium zakwalifikowania ich utworów do publikacji w dziele zbiorowym. Tego rodzaju tekstów nie uwzględniam w swoich wywodach.

[5] „Lwowski kobiecy klub literacki” to grupa literacka gromadząca pisarki pochodzące nie tylko ze Lwowa, lecz także z innych miast Ukrainy i z zagranicy. Warunki dołączenia do tej grupy są dwa: pierwszy, konieczny – bycie aktywną społecznie kobietą-pisarką oraz drugi – mile widziany – posiadanie wyróżnienia w najbardziej prestiżowym ukraińskim konkursie literackim „Koronacja słowa”. W roku 2015 „Lwowski kobiecy klub literacki” ufundował własną nagrodę w tymże konkursie w nowej kategorii „Najlepsza powieść o miłości” (*Склад Львівського жіночого літературного клубу*, 2013).

[6] Podobnie szerokie rozumienie miejsca odnaleźć można w pracach Andrzeja Szpocińskiego, poświęconych zagadnieniu „miejsc pamięci”. „»Miejsca« – pisze badacz – mogą być rozumiane metaforycznie, jako jakiekolwiek znaki i symbole, które skupiają na sobie uwagę, ponieważ podejrzewa się, że są depozytariuszami przeszłości” (Szpociński, 2008, s. 15). Szpociński podkreśla fakt, że zarówno materialnym, jak i metaforycznym miejscom pamięci przysługują te same właściwości, jak chociażby przynależność do określonej grupy oraz kumulowanie w sobie ważnych dla społeczności wartości i idei (Szpociński, 2008, s. 15, 2014, ss. 24–25).

Mówiąc o rozróżnieniu na *pamięć miasta* i *pamięć miejsca*, chcę wyraźnie zaznaczyć, że te kategorie nie są wzajemnie się wykluczające. W przypadku analizowanej tu „Serii lwowskiej" mamy do czynienia ze swego rodzaju synergią wspomnianych sposobów patrzenia na miasto. Z jednej bowiem strony, poszczególne opowiadania najczęściej skupione są wokół indywidualnego, emocjonalnego przeżywania przez bohaterów konkretnych miejsc i związanej z nimi pamięci, przy czym doświadczenia tego samego miejsca są zróżnicowane, co skutkuje wytworzeniem kilku równoległych, alternatywnych wizji miasta, a nawet traktowania go jako pretekstu do snucia opowieści na inne tematy. Zaś teksty mówiące o mieście jako *gestalcie* są spotykane w „Serii lwowskiej" o wiele rzadziej. Z drugiej strony, można się domyślać, że intencją członkiń „Lwowskiego kobiecego klubu literackiego" jest ukazanie tytułowego miasta jako jedności, o określonym, tylko jemu właściwym klimacie, posiadającym charakterystyczne cechy, wyróżniające go na tle innych ukraińskich miast i niedające się sprowadzić do pojedynczych części składowych. W większości utworów można wręcz mówić o współwystępowaniu obu typów pamięci, które uzupełniają się w obrębie jednego tekstu.

W dalszej części artykułu ukażę dwa rodzaje pamięci o Lwowie: najpierw uwagę skupię na narracjach scalających, dążących do wykreowania utopijnej wizji galicyjskiej stolicy, następnie zaś przedstawię alternatywne wersje pamięci związane z poszczególnymi miejscami i ich konceptualizacje w opowiadaniach ukraińskich pisarek.

W opisie odwołam się także do ustaleń Małgorzaty Nieszczerzewskiej omawiającej zjawisko miejskiej wyobraźni, definiowanej nie jako zdolność ewokowania obrazów, lecz jako interpretacyjna siatka określająca nasz sposób myślenia o mieście. Tak pojęta wyobraźnia uczestniczy w operacjach pamięci, pozwala scalać różne narracje, łączyć wydarzenia i doświadczenia, wprowadzając w ten sposób sens do otaczającej rzeczywistości (Nieszczerzewska, 2014, ss. 188–189). Badaczka dzieli wyobraźnię miejską na całościującą[7], podkreślającą jedność i totalność przestrzeni miejskiej (*stories about the city*), oraz fragmentaryczną rozumianą jako zbiór różnych perspektyw, alternatywnych wizji miasta i skupiającą się na zmysłowym doświadczaniu poszczególnych jego miejsc (*stories from the city*) (Nieszczerzewska, 2014, s. 194). Podział ten koreluje z zaproponowanym wyżej rozróżnieniem na *pamięć miasta* i *pamięć miejsca*.

[7] Przywołuję tu określenie zaproponowane przez badaczkę.

Pamięć miasta: ujęcia systemowe

Podejście systemowe ujmuje miasto – jak wynika z samej nazwy – jako pewien system, którego wszystkie elementy (czyli obiekty architektoniczne, polityka społeczna, dominująca ideologia, a nawet mieszkańcy) są mu podporządkowane i doskonale do siebie pasują (Nieszczerzewska, 2014, ss. 195–196; Parysek, 2015, s. 31). Takie ujęcia, które stanowią swoisty *gestalt* miasta, nierzadko uzyskują w świadomości ludzkiej (nie tylko mieszkańców tegoż miasta, lecz także obcych) status wyobrażenia prawomocnego[8].

O tym, że członkinie „Lwowskiego kobiecego klubu literackiego" postrzegają stolicę Galicji w kategoriach systemu, świadczą następujące cytaty z przedmowy do pierwszej, inicjującej serię publikacji *Lwów. Kawa. Miłość*, w których wyraźnie zaznacza się totalizujące myślenie o Lwowie:

> Jest to miasto-bajka, miasto-czary, to miłość, i kawa, i czekolada, i niezmienne obcasy, obcasy, obcasy… (Нікалео, 2019, s. 5);
>
> Ten, kto nie był w tym starym mieście, nigdy nie pojmie duszy Ukrainy (Нікалео, 2019, s. 6);
>
> Lwów jest taki, taki… niepojęty do końca i w szczególny sposób pasjonujący (Нікалео, 2019, s. 6).

Próby scalania wspomnień o mieście ujawniają się w opowiadaniach ukraińskich autorek na kilka sposobów. Pierwszym z nich jest nadanie książkom, wchodzącym w skład serii, tematu przewodniego, który występowałby w każdym opowiadaniu i łączyłby poszczególne fragmentaryczne obrazy w większą całość. Cechą narracji totalizującej, dążącej do tworzenia (bądź odtwarzania) *pamięci miasta*, jest uchwycenie tego, co jest dla niego najbardziej typowe i charakterystyczne, jego najszybciej rozpoznawalne oraz obecne w pamięci przymioty. Stąd niemalże w każdym opowiadaniu z „Serii lwowskiej" możemy spotkać się, przykładowo, ze wzmianką o wyjątkowej kawie oraz deszczu jako swego rodzaju wyznacznikach „lwowskości": skosztowanie kawy staje się rodzajem rytuału, koniecznego do dopasowania się do życia w mieście, bądź, w przypadku turysty, sposobem poznania miasta i uchwycenia lokalnego klimatu. Z kolei nagłe deszcze o każdej porze roku są zapisane w pamięci autorek jako tak istotna i charakterystyczna cecha Lwowa, że ich brak jest postrzegany jako odchylenie od normy. Gwoli egzemplifikacji:

> Deszcz, kawa i koc – standardowy zestaw lwowski (Вдовиченко, 2019, s. 7);
>
> Miasto przyjęło mnie, bo pojęłam jego łzy, jego deszcze, jego melancholijny klimat, powstający z kawy i ze starych murów dawnych kamienic (Корній, 2019, ss. 115–116);

[8] Nieszczerzewska ilustruje tę tezę wyobrażeniem o Paryżu jako mieście zakochanych (Nieszczerzewska, 2014, s. 197).

> Ten aromat [kawy – A.P.] niewidzialnymi nićmi lata pomiędzy promieniami słońca, nadając i samemu miastu kawowego smaku. Tam, wypijając filiżankę kawy między dawnymi murami, myślisz: czy nie przeniosłem się w przeszłość? (Хомин, 2019, s. 144);
>
> Ot, synoptycy opowiadają, że na Chersońszczyźnie – deszcz. I w Mikołajowie, i w Odessie – koszmarne ulewy. A we Lwowie – upały. Co się dzieje w świecie? Wszystko na opak… (Долик, 2018, s. 94);
>
> Zawsze tak, inaczej nie byłby to Lwów! Słoneczny i bezchmurny dzień – a za chwilę już deszcz nie wiadomo skąd (Рогашко, 2020, s. 138).

Z kolei za przykład wyboru języka jako elementu wyjątkowej lwowskiej rzeczywistości może być uznany cały tom trzeci „Serii lwowskiej", zatytułowany *Lwów. Wiśnie. Deszcze*. Jak dowiadujemy się z przedmowy, postawionym w tomie celem stało się nie tylko opiewanie piękna i niepowtarzalności Lwowa, ale i zaznajomienie z osobliwą lwowską gwarą, „osobliwymi nazwami, które tak bardzo się różnią od tych używanych na Ukrainie" (Нікалео, 2018, s. 6). Do takich specyficznych pojęć należą tytułowe „wiśnie" (ukraińskie „вишні"), które we Lwowie przekształciły się w „morele" („морелі"). Nazwa, której zarówno w języku polskim, jak i ukraińskim zazwyczaj używa się na określenie słodkiego owocu o pomarańczowej skórce, w mieście nad Pełtwią kojarzy się z zupełnie inną rośliną. Tak też w większości opowiadań składających się na trzeci tom ważną rolę odgrywają owe wiśnie–morele, zaś pamięć o wyjątkowości Lwowa jest konstruowana poprzez zderzanie lokalnego języka z ogólnoukraińskim.

Drugim sposobem, w jaki w analizowanej serii ujawnia się *pamięć miasta*, jest animizowanie bądź antropomorfizowanie Lwowa. Mówi się o nim jako o żywej, uduchowionej istocie, która weseli się, płacze, czuwa nad swoimi dziećmi–mieszkańcami; miasto przedstawiane jest jako gościnny gospodarz, serdecznie witający wszystkich, którzy do niego zawitają. Oto kilka przykładów:

> Ty, pewnie, uznałbyś mnie za wariatkę, gdybyś usłyszał, że widziałam na własne oczy, jak Lwów swoimi łzami przeczesuje kamienne grzywy starych lwów, które drzemią koło baszty prochowej? (Корній, 2019, s. 116);
>
> Obejrzał siebie w odbiciu w szybie; on na szpitalnych schodach, z paczkami dla chorych, w cudzym mieście (ale czyż jest ono cudze, skoro tak go przyjęło?) […] (Долик, 2019, s. 209);
>
> A Lwów do syta bawi się jej długimi jasnymi włosami, nalatując letnim wietrzykiem, zagląda w zielone leśne oczy swoim przenikliwym błękitnym niebem, zaprasza do swoich skwerów i kawiarni – by zaznajomić ze swoimi ludźmi… (Гранецька, 2019, s. 76).

Ten ostatni cytat w sposób dobitny egzemplifikuje podejście systemowe w myśleniu o Lwowie – kilkakrotne powtórzenie zaimka dzierżawczego „swój" potęguje wyobrażenie o mieście jako systemie, w którym „swoje" są zjawiska przyrodnicze, obiekty architektoniczne, „swoi" są także ludzie – wszystko, co w taki czy inny

sposób współtworzy lwowską rzeczywistość, jest do Lwowa przynależne i mu poddane. System okazuje się ważniejszy niż jego poszczególne składniki.

Na szczególną uwagę pod względem antropomorfizacji zasługuje opowiadanie Natałki Liszczynskiej i Tali Władmyrowej *Słońce w dłoniach*, w którym mamy do czynienia z miastem ucieleśnionym: duch Lwowa przyjmuje w świecie przedstawionym postacie gołębia, mężczyzny, kota i lwa oraz mówi o sobie, że jest połączony z miastem (rozumianym w sensie materialnym) w taki sposób, w jaki dusza łączy się z ciałem (Ліщинська & Владмирова, 2019, s. 268). Dodatkowym wzmocnieniem antropomorficznego wyobrażenia o Lwowie jest w tym utworze obecność tajemniczej zarazy porażającej duszę miasta, którą ów wcielony duch usiłuje zwalczyć. Porażka ducha oznaczałaby śmierć całego Lwowa:

> […] miasta, których duchy pożarł potwór, były skazane na wolne wygaśnięcie (Ліщинська & Владмирова, 2019, s. 250);
>
> Ot, gdzieś w dżunglach i pustyniach, zarosłe lianami czy zasypane piaskiem, do tej pory rozkładają się martwe miasta. Bezludne pomniki klęski duchów (Ліщинська & Владмирова, 2019, s. 250).

Jak można sądzić na podstawie przytoczonych cytatów, Lwów ‑ ujmowany w tym opowiadaniu w kategoriach antropologicznych – nie może, podobnie jak człowiek, funkcjonować bez duszy.

Powyższe przykłady pokazują, że pamięci ukraińskich autorek towarzyszy dyskurs wyraźnie promiejski, afirmujący miejską przestrzeń, zaś wykreowany przez nie Lwów zyskuje znamiona utopii. Wyobrażenia o tytułowym mieście jako miejscu dobrym, idealnym zostają sformułowane wprost w wypowiedziach bohaterów bądź w mowie pozornie zależnej i najczęściej przybierają kształt wyznań miłosnych:

> Przez pięć najbliższych lat oni będą razem. A dalej miasto znowu coś wymyśli, aby nie dać jej odejść, Złata jest pewna. Nie, ona nie próbowała go podbić. Gdy tak [wyróżnienie autorskie] kochasz – nie potrzebujesz podbijać, kiedy kochasz – sama dajesz się podbić (Гранецька, 2019, s. 76).
>
> – Lwów dla mnie – to nie wielkie miasto, lecz miasto, które kocham, bez względu na liczbę jego mieszkańców – przerwał jej myśli Fabio.
> – I kiedy zrozumiałeś, że kochasz nie wielkie miasto Lwów, ale Lwów, dlatego że to – Lwów?
> – Od pierwszego spotkania (Олендій, 2019, s. 130).
>
> – Pani tak bardzo kocha Lwów?
> […]
> – Oczywiście, że kocham. Jak go można nie kochać?
> – Jak to Pani mówiła: „Powietrze miejskie czyni wolnym"?
> – A ja to sparafrazuję po swojemu: powietrze tego miasta czyni człowieka szczęśliwym (Лапіна, 2020, s. 77).

Utopijność Lwowa jest wyrażona także poprzez porównywanie go z innymi ukraińskimi miastami. Dawna galicyjska stolica jest prezentowana jako swego rodzaju enklawa rządząca się swoimi prawami (na co wskazują chociażby wspomniane wcześniej „wiśnie–morele"). Bohaterowie opowiadań, przyjeżdżając po raz pierwszy do Lwowa, natychmiast odnotowują jego urok i wyjątkowość, zaś pozostałe po tej pierwszej wizycie wspomnienia skłaniają poszczególne postacie do opuszczenia miasta rodzinnego i zamieszkania we Lwowie na zawsze. Oto kilka przykładowych cytatów:

> Gdy w zeszłym roku Martusia przyjechała z Tarnopola do Lwowa, by studiować historię w uniwersytecie, wydawało się jej, że jest Kopciuszkiem, który trafił na bal. […] Cichy rodzimy Tarnopol – fajne miasto. Któż by temu zaprzeczał? Lecz Lwów – to jest Lwów, mała! (Ліщинська, 2020, ss. 101–102);
>
> Połtawa – inna. Inna przestrzeń i inne powietrze (Лапіна, 2020, s. 77).

Lwów jest więc wyróżniony z całej Ukrainy, niepodobny do żadnego innego miasta w tym kraju, ma natomiast cechy wspólne z miastami innych państw świata, jak to widać z następującego fragmentu:

> Są w świecie miejsca cudowne, miejsca mocy, osobliwych biegunów energii, miejsca–żywioły. Miejsca, na których z czasem powstają miasta – i miasta te zawsze mają w sobie coś z wieczności, w pełni doskonałe. Nie sposób ich pokonać, choć przez wieki mogą pozostawać podbite. Nie sposób ich opisać słowami – tylko doświadczyć. Ciałem, duszą, rozumem… Spróbować pojąć, a potem poddać się, porzucić to niewdzięczne zajęcie.
>
> […]
>
> Osobiście znałem kilka takich miast. Ale wśród nich dwa *a priori* wyjątkowe. To miasta lwów. […] Jedno nazywa się Lwów. […] A drugie miasto – Singapur (Хомин, 2019, ss. 140–141).

Utopia to jednak nie tylko miejsce idealne (*eu topos*), lecz także miejsce nieistniejące (*ou topos*). Ten drugi wymiar utopijności oddaje bardzo częsty w „Serii lwowskiej" palimpsestowy motyw nakładania się czasów: bohaterowie mają wizje dawnego miasta (Долик, 2019, ss. 198–200; Ліщинська, 2020, ss. 107–117), w niewytłumaczalny sposób przenoszą się w przeszłość lub przyszłość (Вдовиченко, 2019), spotykają samych siebie (Гранецька, 2019; Дудок, 2019; Рогашко, 2019), obcują z tym, co już przeminęło bądź jeszcze nie nastąpiło. Pamięć o dawnych dziejach Lwowa sytuuje go niejako poza czasem: austro-węgierski Lemberg, polski Lwów i radziecki Львов, których na mapie już nie ma, powracają z przeszłości i wkraczają we współczesny ukraiński Львів. Dawne, historyczne miasto jest żywe w pamięci autorek serii, czego powodem jest prawdopodobnie jego eklektyczność w wymiarze architektonicznym, wymieszanie się zabytkowych kamienic z nowoczesnymi budowlami, ale także bogata i wieloaspektowa historia Lwowa, który, jak wyznaje bohaterka jednego z opowiadań, sam może zdać relację z własnej przeszłości:

> Brukowane ulice mogłyby opowiedzieć dużo rzeczy o tym, jak wyglądało życie sto lub dwieście lat temu. Mogłyby, gdyby ktoś zapytał. I każda kamienica mogłaby dużo powiedzieć, każda bowiem ma swoją historię (Хомин, 2019, ss. 148–149).

Pamięć miejsca: wizje alternatywne

Cechą *pamięci miejsca*, inaczej niż *pamięci miasta*, jest to, że nie odnosi się ona do ogólnego charakteru miasta, lecz jest skupiona na osobistym przeżywaniu poszczególnych miejsc, wskutek czego tworzy bardzo intymne, często pierwszoosobowe narracje (w przypadku „Serii lwowskiej" obok narracji pierwszoosobowej występuje także trzecioosobowa narracja personalna, również odsłaniająca czytelnikowi indywidualne doznania postaci). Dodatkowo oprócz miejsc fizycznych w przestrzenie pamięci włączane są także mity, stereotypy, legendy, jak również obawy i pragnienia podmiotu doświadczającego. Stąd jedno i to samo miejsce może zrodzić nieskończoną liczbę wspomnień o nim, bardziej lub mniej do siebie podobnych, zależnych od wieku, płci, wykształcenia osoby oraz wielu innych czynników. Takie wspomnienia, dotyczące samodzielnych fragmentów miejskiej rzeczywistości, nie tworzą jednego systemu, z którym każdy lwowianin mógłby się identyfikować, lecz pozostają alternatywnymi wizjami miasta (Nieszczerzewska, 2014, ss. 210–213). Teksty literackie, reprezentujące ten typ pamięci, przyjmują rolę „mediów negocjacji w wypadku konkurencji pamięci, tworząc przeciw-pamięci" (Erll, 2009, s. 239).

W opowiadaniach ukraińskich autorek pamięć o konkretnych miejscach (kamienicach, pałacach, świątyniach itd.) zawsze wiąże się z krążącymi wokół nich legendami[9]. Warstwa niematerialna, symboliczna staje się równie istotną częścią budynku jak jego mury (a niekiedy nawet istotniejszą). Doświadczanie takiej przestrzeni pomaga bohaterowi lepiej zrozumieć swoje pragnienia, uwidacznia jego lęki, a indywidualne przeżycia nadają miejscu znamiona fatalności, przełomowości, narzucając człowiekowi konieczność podjęcia decyzji o swoim przyszłym losie. Tak w opowiadaniu Natałki Liszczynskiej *Granica bez cieni* kluczową rolę odgrywa siedemnastowieczna kaplica Boimów, ufundowana przez kupca Jerzego Boima, sekretarza Stefana Batorego (Ліщинська, 2020). U podstaw fabuły utworu leży historia rodu Boimów, a dokładniej pogłoska o tym, że druga żona Jerzego, będąc o wiele od niego młodsza, zdradzała go z jego synem z pierwszego małżeństwa. Zwiedzająca kaplicę bohaterka Martusia ma wizję owego rodzinnego dramatu – dziewczyna mimowolnie staje się świadkiem klątwy, którą uczestnicy trójkąta miłosnego rzucili na siebie wzajemnie, a która w ostateczności doprowadziła – jak się domyśla bohaterka – do

[9] Doświadczaniu konkretnych miejsc w sposób szczególny jest poświęcona ostatnia książka serii pt. *Lwów. Czekolada. Kamienice*. Jak wskazuje sam tytuł tego zbioru, ważnym elementem świata przedstawionego zawartych w nim opowiadań będą bardziej lub mniej znane lwowskie budynki.

wygaśnięcia rodu Boimów. Wskutek zetknięcia się z tą siłą wyższą Martusia przenosi się w przestrzeń mistyczną – na granicę między światłem a ciemnością – i musi opowiedzieć się po jednej ze stron. Zwykłe zwiedzanie kaplicy przemienia się w sytuację graniczną, w której od postępowania bohaterki zależy cała jej dalsza egzystencja, zaś sam siedemnastowieczny zabytek i krążąca wokół niego legenda pozwalają autorce snuć opowieść o odwiecznej walce dobra i zła.

W innym utworze – *Willa na Krzyżu* autorstwa Niki Nikaleo – opowieść toczy się wokół tytułowego budynku i jego zmarłego właściciela Mikołaja Ostrowierchowa, dwudziestowiecznego kolekcjonera dzieł sztuki, który w świecie przedstawionym opowiadania za dokonane za życia zbrodnie został skazany na wieczne uwięzienie we własnym domu (Нікалео, 2020). Postać ta pozostaje wciąż żywa w pamięci lwowian, o nieuczciwych sposobach, jakimi Ostrowierchow gromadził swoją kolekcję, a także o jego związkach z KGB po dziś dzień krążą we Lwowie plotki. Tymczasem dla innego bohatera tego dzieła, młodzieńca Iwana, Willa na Krzyżu jest ucieleśnieniem marzenia o stworzeniu muzeum gromadzącego zbiory z prywatnych kolekcji. Jednak spotkanie z widmem Ostrowierchowa budzi w młodzieńcu także chęć pomocy zmarłemu, by ten mógł odpokutować swoje grzechy. Widzimy więc dwie perspektywy, dwa odmienne sposoby doświadczenia tego samego miejsca: dla Ostrowierchowa willa jest więzieniem, *locum* złym, zastygłym w czasie i wykluczającym jakiekolwiek nadzieje na zmianę, podczas gdy dla Iwana budynek ten stanowi miejsce otwarte na przyszłość oraz ogniskuje wszelkie jego nadzieje, dążenia i działania.

Spośród miejsc, o których pamięć może oddziaływać traumatyzująco na człowieka, na uwagę zasługuje też dziewiętnastowieczny pałac Potockich we Lwowie, któremu poświęcone zostało opowiadanie *Tajemnica pałacu* autorstwa Switłany Horbań (Горбань, 2020). Pisarka, odwołując się do faktów historycznych, w poszczególnych częściach utworu przedstawia dramat dwóch bohaterek, których losy zostały mocno związane z zabytkową budowlą. Pierwszą z nich jest Izabela, pierwsza żona Romana Potockiego. Dla niej pałac miał stać się symbolem jej i męża wzajemnej miłości i miejscem szczęśliwego rodzinnego życia. Wymarzonego szczęścia jednak nie doświadczyła z powodu nagłej śmierci po czterech miesiącach od zawarcia małżeństwa. Niespełnione oczekiwania nie pozwoliły duszy Izabeli opuścić pałacu, pozostała więc w nim jako widmo, oczekując na przyjście ukochanego męża:

> Wspinała się po schodach zacisznych korytarzy, rozkoszowała się wyszukanymi salami: wszędzie marmur, kosztowne drewno na podłodze, obrazy dawnych mistrzów zdobią ściany – i nie mogła pojąć, dlaczego Roman nie pokochał tego pałacu? […] Izabela niejako sama przeżywała to życie, którego nie pozwolono jej spędzić razem z nim […] i dlatego samotność i rozpacz wypełniały jej duszę (Горбань, 2020, s. 168).

Historia drugiej bohaterki opowiadania, pani Marty, odsyła do pożaru pałacu Potockich, który miał miejsce w 1919 roku, w pierwszą rocznicę wyzwolenia Lwowa.

Podczas obchodów tego wydarzenia amerykański pilot Edmund Graves, wykonując akrobacje lotnicze, podczas jednego z manewrów nie potrafił zapanować nad myśliwcem, wskutek czego samolot runął na pałac, zaś sam pilot zginął na miejscu (Karolevitz & Fenn, 2005, ss. 62–64). Horbań w swoim opowiadaniu próbuje zrekonstruować tamte wydarzenia, uzupełniając suche fakty historyczne o podłoże emocjonalne. W świecie przedstawionym w programie obchodów nie było zaplanowanych akrobacji lotniczych, lecz tylko sama demonstracja myśliwców. Graves natomiast zdecydował się na odstąpienie od programu, aby wywołać zachwyt ukochanej dziewczyny – Marty. Bohaterka, podobnie jak Izabela Potocka, po utracie narzeczonego również nie potrafiła opuścić fatalnego miejsca, więc podjęła pracę jako opiekunka pałacu. I chociaż po upływie piętnastu lat od tej tragedii „[…] rany pałacu już się zagoiły", to „z budowlami jest łatwiej, można je naprawić, a ludzkie serce czasem boli do samej śmierci" (Горбань, 2020, s. 187). Tak więc autorka za pośrednictwem miejsca łączy niezwiązane ze sobą wydarzenia z przeszłości – śmierć Izabeli Potockiej i Edmunda Gravesa – w taki sposób, że zaczyna się ukazywać między nimi pewna zależność, zaś pałac Potockich jawi się jako *locum* przeklęte, odbierające człowiekowi wszystko, co dla niego ważne – miłość, nadzieję, nawet życie. Potwierdzeniem takiego wyobrażenia o tym miejscu jest ostatnia, trzecia część opowiadania, rozgrywająca się w czasach współczesnych, w której przybliżone zostają przeżycia ochroniarza pałacu odczuwającego niewytłumaczalny strach i niepokój przed czymś, co sam bohater tej części określa jako obecność zmarłych (Горбань, 2020, s. 190).

Pamięć miejsca nie ogranicza się jednak do pojedynczych budowli, jak to było w powyższych przykładach, lecz może obejmować także większe układy miejskiej rzeczywistości. Tego rodzaju sposobem doświadczania – a raczej fragmentarycznego zapamiętywania – Lwowa jest *flâneurie* – przechadzka (w „Serii lwowskiej" przyjmująca też postać wycieczki), uznawana przez badaczy za „przejaw indywidualnego sposobu doświadczania przestrzeni nowoczesnego miasta" (Nieszczerzewska, 2014, s. 211). Egzemplifikacją mogą tu być opowiadania: *Lodowisko dla antypki* napisane przez Lubow Dołyk (Долик, 2019) oraz *Córka kata* autorstwa Natalii Łapiny (Лапіна, 2020). W obu utworach mamy do czynienia z bohaterem–turystą, który po raz pierwszy przyjeżdża do Lwowa. A poznając miasto, poznaje jednocześnie samego siebie. Główna postać *Lodowiska dla antypki* to młody chłopak o przezwisku Sieryj (czyli „Szary"), przez zrządzenie losu zmuszony do prowadzenia przestępczego trybu życia. Jego pojawienie się we Lwowie nie jest wynikiem pragnienia zwiedzenia miasta – młodzieniec po prostu stara się ukryć przed ścigającą go policją; niemniej jego lwowskie doświadczenia – spacer po przygotowującym się do Bożego Narodzenia mieście, udział w Szczodrych Godach w roli czarta Antypki, upadek na śliskim chodniku i pobyt w szpitalu, gdzie Sieryj przyjmuje rolę „anioła stróża" wobec innych

chorych – stają się specyficznym *cue*[10] ewokującym u bohatera wspomnienia o tym, kim był zanim stał się złodziejem, oraz skłaniają go do przewartościowania własnego życia. Symbolicznym odwróceniem się od złodziejskiej przeszłości staje się rezygnacja z przezwiska i przywrócenie swojego prawdziwego imienia – Serafin. Z kolei bohaterowie *Córki kata*, zwiedzając romantyczne miejsca Lwowa, wzbudzają w sobie wspomnienia, które można określić jako pamięć genetyczną bądź odziedziczoną[11] – poznają miejsca, w których wcześniej nie byli, czują łączność z wydarzeniami, które rozgrywały się kilka stuleci temu, oraz dzięki „odblokowanym" wspomnieniom przodków są w stanie podjąć właściwe decyzje co do swojej teraźniejszości.

* * *

Lwów zapamiętany, nakładając się na Lwów rzeczywisty, uwypukla te aspekty relacji miasta i człowieka, które nie poddają się opisowi w kategoriach geograficznych czy urbanistycznych. Pamięć o mieście nad Pełtwią ujawnia psychologiczne, afektywne wymiary funkcjonowania w mieście, jego poznawania oraz doświadczania. Naturalne jest zatem, że we wspomnieniach członkiń „Lwowskiego kobiecego klubu literackiego", wyraźnie deklarujących swoje zamiłowanie do dawnej stolicy Galicji, tytułowe miasto jawi się jako rzeczywistość wyjątkowa, nieposiadająca żadnych odpowiedników, jednym słowem – idealna. Lwowska utopia pobudza bohaterów opowiadań ukraińskich autorek nie tylko do wyznań miłosnych, ale nawet do porzucenia wcześniejszego miejsca zamieszkania i osiedlenia w mieście Lwa, które zyskuje własną świadomość jako troskliwy rodzic bądź gospodarz otwierający swoje drzwi dla każdego, kto zapuka. Owe utopijne, totalizujące ujęcia stanowią lejtmotyw całej serii, podstawę wszelkich bardziej szczegółowych wyobrażeń.

Przeprowadzona analiza pokazała jednak, że ujęcia systemowe nie wyczerpują wszystkich możliwości pamiętania o Lwowie. Obok totalizujących, „prawomocnych" wyobrażeń tytułowego miasta jako miejsca utopijnego – idealnego, nieskazitelnego i ponadczasowego – pojawiają się jego alternatywne wizje: Lwowa mrocznego, jak to było w *Tajemnicy pałacu*, Lwowa–sędziego, wychowawcy i karciciela, jak w *Willi na Krzyżu* i *Lodowisku dla antypki*, oraz miasta jako pola nieustannej walki dobra i zła,

[10] Erll określa pojęciem *cue* tak zwane wywoływacze – obrazy, teksty, sytuacje czy fragmenty dialogów – pobudzające naszą pamięć (Erll, 2009, s. 221).

[11] Pisał o tym m.in. Carl Gustav Jung w rozprawie *Archetypy i nieświadomość zbiorowa*, który tłumaczył istnienie podobnych archetypów i memów kulturowych w różnych społecznościach ludzkich, podzielonych w czasie i przestrzeni, przez fakt, że są one dziedziczone (zob. Jung, 2016). Zgodnie z teorią Junga pamięć genetyczna w odniesieniu do człowieka jest tożsama z nieświadomością zbiorową. W przypadku analizowanego opowiadania zjawisko to jednak ma bardziej charakter mistyczny i indywidualny – bohaterowie bowiem „przypominają sobie" bardzo dokładnie dzieje swoich przodków tak, jakby sami je przeżyli.

jak w *Granicy bez cieni*. Owe fragmentaryczne obrazy, pozostając wizjami prywatnymi, nie wydają się negować w jakikolwiek sposób ujęć systemowych, lecz raczej uzupełniają je, poszerzają pamięciową mapę miasta o nowe, niedostrzeżone w perspektywie scalającej aspekty lwowskiej rzeczywistości.

Bibliografia

Assmann, A. (2009). Przestrzenie pamięci: Formy i przemiany pamięci kulturowej (P. Przybyła, Tłum.). W M. Saryusz-Wolska (Red.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa: Współczesna perspektywa niemiecka* (ss. 101–142). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Erll, A. (2009). Literatura jako medium pamięci zbiorowej (M. Saryusz-Wolska, Tłum.). W M. Saryusz-Wolska (Red.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa: Współczesna perspektywa niemiecka* (ss. 211–247). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Jung, C. G. (2016). *Archetypy i nieświadomość zbiorowa* (R. Reszke, Tłum.). KR.

Karolevitz, R. F., & Fenn, R. S. (2005). *Dług honorowy: Amerykańscy piloci Eskadry Myśliwskiej im. Kościuszki w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920* (B. Gadomska, Tłum.). A.M.F.

Karwińska, A. (2017). Przestrzenie pamięci w miastach o trudnej historii: Konflikty wokół narracji miejskich. *Zeszyty Naukowe UEK*, *2017*(3), 69–86. https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2017.0963.0305

Lindner, R. (2006). The *gestalt* of the urban imaginary. W G. Weiss-Sussex & F. Bianchini (Red.), *Urban mindscapes of Europe* (ss. 33–42). Brill. https://doi.org/10.1163/9789401203623_004

Lyons, F. (2012). Przyszłość miasta: Miasto przyszłości: Gestaltyzm a miasto. *Czasopismo Techniczne: Architektura*, *109*(1), 473–482.

Nieszczerzewska, M. (2014). Wyobrażenia. W E. Rewers (Red.), *Kulturowe studia miejskie: Wprowadzenie* (ss. 187–221). Narodowe Centrum Kultury.

Nora, P. (2009). Między pamięcią i historią: *Les lieux de Mémoire* (P. Mościcki, Tłum.). *Tytuł Roboczy: Archiwum*, *2009*(2), 4–12.

Parysek, J. (2015). Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, *77*(1), 27–53. https://doi.org/10.14746/rpeis.2015.77.1.3

Szpociński, A. (2008). Miejsca pamięci (lieux de memoire). *Teksty Drugie*, *2008*(4), 11–20.

Szpociński, A. (2014). Nośniki pamięci, miejsca pamięci. *Sensus Historiae*, *17*(4), 17–26.

Вдовиченко, Г. (2019). Ймовірність дощу нуль відсотків. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 7–31). Клуб Сімейного Дозвілля.

Голик, Р. (2015). Літературний та мемуарно-есеїстичний образ Львова: На перехресті традицій. *Слово і Час*, *2015*(9), 39–49.

Горбань, С. (2020). Таємниця палацу. W Т. Белімова, А. Хома, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, А. Рогашко, Л. Долик, С. Горбань, Т. Владмирова, О. Чернінька, & Н. Нікалео, *Львів. Шоколад. Кам'яниці* (ss. 163–190). Клуб Сімейного Дозвілля.

Гранецька, В. (2019). Абонентська скринька. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 75–109). Клуб Сімейного Дозвілля.

Долик, Л. (2018). Морелька. W Д. Корній, А. Рогашко, Н. Нікалео, А. Хома, Т. Белімова, Л. Долик, Н. Лапіна, С. Горбань, А. Нікуліна, & Н. Ліщинська, *Львів. Вишні. Дощі* (ss. 92–114). Клуб Сімейного Дозвілля.

Долик, Л. (2019). Ковзанка для антипка. W А. Рогашко, О. Чернінька, Т. Белімова, С. Горбань, Т. Владмирова, У. Дудок, Л. Долик, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, & Н. Нікалео, *Львів. Спогади. Кохання* (ss. 183–210). Клуб Сімейного Дозвілля.

Дудок, У. (2019). Різдвяне танго для Емми. W А. Рогашко, О. Чернінька, Т. Белімова, С. Горбань, Т. Владмирова, У. Дудок, Л. Долик, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, & Н. Нікалео, *Львів. Спогади. Кохання* (ss. 167–182). Клуб Сімейного Дозвілля.

Корній, Д. (2019). Муза плакала. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 110–122). Клуб Сімейного Дозвілля.

Лапіна, Н. (2020). Катова донька. W Т. Белімова, А. Хома, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, А. Рогашко, Л. Долик, С. Горбань, Т. Владмирова, О. Чернінька, & Н. Нікалео, *Львів. Шоколад. Кам'яниці* (ss. 71–100). Клуб Сімейного Дозвілля.

Ліщинська, Н. (2020). Межа без тіней. W Т. Белімова, А. Хома, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, А. Рогашко, Л. Долик, С. Горбань, Т. Владмирова, О. Чернінька, & Н. Нікалео, *Львів. Шоколад. Кам'яниці* (ss. 101–121). Клуб Сімейного Дозвілля.

Ліщинська, Н., & Владмирова, Т. (2019). Сонце в долонях. W А. Рогашко, О. Чернінька, Т. Белімова, С. Горбань, Т. Владмирова, У. Дудок, Л. Долик, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, & Н. Нікалео, *Львів. Спогади. Кохання* (ss. 247–286). Клуб Сімейного Дозвілля.

Нікалео, Н. (2018). [Przedmowa]. W Д. Корній, А. Рогашко, Н. Нікалео, А. Хома, Т. Белімова, Л. Долик, Н. Лапіна, С. Горбань, А. Нікуліна, & Н. Ліщинська, *Львів. Вишні. Дощі* (ss. 5–6). Клуб Сімейного Дозвілля.

Нікалео, Н. (2019). [Przedmowa]. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 5–6). Клуб Сімейного Дозвілля.

Нікалео, Н. (2020). Вілла на Хресті. W Т. Белімова, А. Хома, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, А. Рогашко, Л. Долик, С. Горбань, Т. Владмирова, О. Чернінька, & Н. Нікалео, *Львів. Шоколад. Кам'яниці* (ss. 231–251). Клуб Сімейного Дозвілля.

Олендій, Л. (2019). Італійський нащадок. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 123–139). Клуб Сімейного Дозвілля.

Рогашко, А. (2019). Під склепінням часу. W А. Рогашко, О. Чернінька, Т. Белімова, С. Горбань, Т. Владмирова, У. Дудок, Л. Долик, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, & Н. Нікалео, *Львів. Спогади. Кохання* (ss. 33–60). Клуб Сімейного Дозвілля.

Рогашко, А. (2020). Ротації. W Т. Белімова, А. Хома, Н. Лапіна, Н. Ліщинська, А. Рогашко, Л. Долик, С. Горбань, Т. Владмирова, О. Чернінька, & Н. Нікалео, *Львів. Шоколад. Кам'яниці* (ss. 122–146). Клуб Сімейного Дозвілля.

Склад Львівського жіночого літературного клубу. (2013). Коронація слова. http://koronatsiya.com/sklad-lvivskogo-zhinochogo-literaturnogo-klubu/#

Хомин, І. (2019). Мрія про Леополіс. W Н. Гурницька, Г. Вдовиченко, Д. Корній, В. Гранецька, Л. Олендій, О. Деркачова, І. Хомин, Н. Нікалео, Т. Белімова, & Л. Долик, *Львів. Кава. Любов* (3. wyd., ss. 140–195). Клуб Сімейного Дозвілля.

Bibliography (Transliteration)

Assmann, A. (2009). Przestrzenie pamięci: Formy i przemiany pamięci kulturowej (P. Przybyła, Trans.). In M. Saryusz-Wolska (Ed.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa: Współczesna perspektywa niemiecka* (pp. 101–142). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Dolyk, L. (2018). Morel'ka. In D. Kornii, A. Rohashko, N. Nikaleo, A. Khoma, T. Belimova, L. Dolyk, N. Lapina, S. Horban′, A. Nikulina, & N. Lishchyns'ka, *L′viv. Vyshni. Doshchi* (pp. 92–114). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Dolyk, L. (2019). Kovzanka dlia antypka. In A. Rohashko, O. Chernin′ka, T. Belimova, S. Horban′, T. Vladmyrova, U. Dudok, L. Dolyk, N. Lapina, N. Lishchyns'ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Spohady. Kokhannia* (pp. 183–210). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Dudok, U. (2019). Rizdviane tanho dlia Emmy. In A. Rohashko, O. Chernin′ka, T. Belimova, S. Horban′, T. Vladmyrova, U. Dudok, L. Dolyk, N. Lapina, N. Lishchyns'ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Spohady. Kokhannia* (pp. 167–182). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Erll, A. (2009). Literatura jako medium pamięci zbiorowej (M. Saryusz-Wolska, Trans.). In M. Saryusz-Wolska (Ed.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa: Współczesna perspektywa niemiecka* (pp. 211–247). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Holyk, R. (2015). Literaturnyĭ ta memuarno-eseïstychnyĭ obraz L′vova: Na perekhresti tradytsiĭ. *Slovo i Chas*, *2015*(9), 39–49.

Horban′, S. (2020). Taiemnytsia palatsu. In T. Belimova, A. Khoma, N. Lapina, N. Lishchyns'ka, A. Rohashko, L. Dolyk, S. Horban′, T. Vladmyrova, O. Chernin′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Shokolad. Kam'ianytsi* (pp. 163–190). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Hranets'ka, V. (2019). Abonents'ka skryn′ka. In N. Hurnyts'ka, H. Vdovychenko, D. Kornii, V. Hranets'ka, L. Olendii, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 75–109). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Jung, C. G. (2016). *Archetypy i nieświadomość zbiorowa* (R. Reszke, Trans.). KR.

Karolevitz, R. F., & Fenn, R. S. (2005). *Dług honorowy: Amerykańscy piloci Eskadry Myśliwskiej im. Kościuszki w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920* (B. Gadomska, Trans.). A.M.F.

Karwińska, A. (2017). Przestrzenie pamięci w miastach o trudnej historii: Konflikty wokół narracji miejskich. *Zeszyty Naukowe UEK*, *2017*(3), 69–86. https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2017.0963.0305

Khomyn, I. (2019). Mriia pro Leopolis. In N. Hurnyts′ka, H. Vdovychenko, D. Kornii, V. Hranets′ka, L. Olendii, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 140–195). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Kornii, D. (2019). Muza plakala. In N. Hurnyts′ka, H. Vdovychenko, D. Kornii, V. Hranets′ka, L. Olendii, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 110–122). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Lapina, N. (2020). Katova don′ka. In T. Belimova, A. Khoma, N. Lapina, N. Lishchyns′ka, A. Rohashko, L. Dolyk, S. Horban′, T. Vladmyrova, O. Chernin′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Shokolad. Kam'ianytsi* (pp. 71–100). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Lindner, R. (2006). The *gestalt* of the urban imaginary. In G. Weiss-Sussex & F. Bianchini (Eds.), *Urban mindscapes of Europe* (pp. 33–42). Brill. https://doi.org/10.1163/9789401203623_004

Lishchyns′ka, N. (2020). Mezha bez tineĭ. In T. Belimova, A. Khoma, N. Lapina, N. Lishchyns′-ka, A. Rohashko, L. Dolyk, S. Horban′, T. Vladmyrova, O. Chernin′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Shokolad. Kam'ianytsi* (pp. 101–121). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Lishchyns′ka, N., & Vladmyrova, T. (2019). Sontse v doloniakh. In A. Rohashko, O. Chernin′ka, T. Belimova, S. Horban′, T. Vladmyrova, U. Dudok, L. Dolyk, N. Lapina, N. Lishchyns′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Spohady. Kokhannia* (pp. 247–286). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Lyons, F. (2012). Przyszłość miasta: Miasto przyszłości: Gestaltyzm a miasto. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, *109*(1), 473–482.

Nieszczerzewska, M. (2014). Wyobrażenia. In E. Rewers (Ed.), *Kulturowe studia miejskie: Wprowadzenie* (pp. 187–221). Narodowe Centrum Kultury.

Nikaleo, N. (2018). [Preface]. In D. Kornii, A. Rohashko, N. Nikaleo, A. Khoma, T. Belimova, L. Dolyk, N. Lapina, S. Horban′, A. Nikulina, & N. Lishchyns′ka, *L′viv. Vyshni. Doshchi* (pp. 5–6). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Nikaleo, N. (2019). [Preface]. In N. Hurnyts′ka, H. Vdovychenko, D. Kornii, V. Hranets′ka, L. Olendii, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 5–6). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Nikaleo, N. (2020). Villa na Khresti. In T. Belimova, A. Khoma, N. Lapina, N. Lishchyns′ka, A. Rohashko, L. Dolyk, S. Horban′, T. Vladmyrova, O. Chernin′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Shokolad. Kam'ianytsi* (pp. 231–251). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Nora, P. (2009). Między pamięcią i historią: *Les lieux de Mémoire* (P. Mościcki, Trans.). *Tytuł Roboczy: Archiwum*, *2009*(2), 4–12.

Olendii, L. (2019). Italiis′kyĭ nashchadok. In N. Hurnyts′ka, H. Vdovychenko, D. Kornii, V. Hranets′ka, L. Olendii, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 123–139). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Parysek, J. (2015). Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, *77*(1), 27–53. https://doi.org/10.14746/rpeis.2015.77.1.3

Rohashko, A. (2019). Pid sklepinniam chasu. In A. Rohashko, O. Chernin′ka, T. Belimova, S. Horban′, T. Vladmyrova, U. Dudok, L. Dolyk, N. Lapina, N. Lishchyns′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Spohady. Kokhannia* (pp. 33–60). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Rohashko, A. (2020). Rotatsiï. In T. Belimova, A. Khoma, N. Lapina, N. Lishchyns′ka, A. Rohashko, L. Dolyk, S. Horban′, T. Vladmyrova, O. Chernin′ka, & N. Nikaleo, *L′viv. Shokolad. Kam'ianytsi* (pp. 122–146). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Sklad L′vivs′koho zhinochoho literaturnoho klubu. (2013). Koronatsiia slova. http://koronatsiya.com/sklad-lvivskogo-zhinochogo-literaturnogo-klubu/#

Szpociński, A. (2008). Miejsca pamięci (lieux de memoire). *Teksty Drugie*, *2008*(4), 11–20.

Szpociński, A. (2014). Nośniki pamięci, miejsca pamięci. *Sensus Historiae*, *17*(4), 17–26.

Vdovychenko, H. (2019). Ĭmovirnist′ doshchu nul′ vidsotkiv. In N. Hurnyts′ka, H. Vdovychenko, D. Korniĭ, V. Hranets′ka, L. Olendiĭ, O. Derkachova, I. Khomyn, N. Nikaleo, T. Belimova, & L. Dolyk, *L′viv. Kava. Liubov* (3rd ed., pp. 7–31). Klub Simeĭnoho Dozvillia.

Lwów jedyny i zwielokrotniony. O pamięci miejskiej w opowieściach ukraińskich pisarek (na przykładzie cyklu opowiadań „Seria lwowska")

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony literackim obrazom Lwowa w stworzonym przez współczesne ukraińskie pisarki cyklu opowieści „Seria lwowska", który może być uznany za szczególne archiwum pamięci, ilustrujące sposoby doświadczania miasta i myślenia o nim. Autorka niniejszego tekstu analizuje wchodzące w skład serii opowiadania pod dwoma aspektami: jaki jest Lwów jako całość w pamięci ukraińskich pisarek oraz do jakich wybranych fragmentów zapamiętanej rzeczywistości lwowskiej odwołują się one w kreowaniu literackiego obrazu miasta. Te dwa sposoby pamiętania określone zostały jako *pamięć miasta* i *pamięć miejsca*: w pierwszym przypadku mamy do czynienia z podejściem systemowym, ujmującym miasto jako *gestalt*, w drugim zaś – z konkretnymi wycinkami miejskiej rzeczywistości.

Słowa kluczowe: Lwów; pamięć zbiorowa; pamięć miasta; pamięć miejsca; „Seria lwowska"

The Unique and Multiplied Lviv: On Urban Memory in the Tales of Ukrainian Writers (on the Example of the Cycle of Stories *The Lviv Series*)

Abstract

This article is devoted to the literary images of Lviv in the cycle of stories *L'vivska seriia* [The Lviv Series]. Created by contemporary Ukrainian women writers, the cycle can be considered a special archive of memory, illustrating the ways of experiencing the city and thinking about it. The study analyses the stories included in the series in two aspects: what Lviv as an entity is like in the memory of Ukrainian writers, and what selected fragments of the remembered Lviv reality they refer to in creating the literary image of the city. These two ways of remembering have been defined as *the memory of the city* and *the memory of the place*: the first term is about a systemic approach, presenting the city as a gestalt, and the second one is about specific fragments of urban reality.

Keywords: Lviv; collective memory; memory of the city; memory of the place; *L'vivska seriia*; The Lviv Series

Mgr Anastasiya Podlyuk – PhD student, Institute of Polish Philology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin. In 2018, she completed an MA degree in Polish philology at the Maria Curie-Skłodowska University, and in 2021 she obtained an MA degree from the Faculty of Theology at the Catholic University of Lublin. Her scholarly interests focus on the issues of otherness and strangeness in the tales of the Ukrainian-Polish borderland and on literature and film as a medium of memory.

Bibliography: Dzieła Henryka Sienkiewicza jako inspiracja rosyjskojęzycznej twórczości fanowskiej [Henryk Sienkiewicz's opus as inspiration for Russian language fans' creative activities], in: D. Samborska-Kukuć, & T. Sobieraj (eds.), *Henryk Sienkiewicz w literaturze i krytyce literackiej* [Henryk Sienkiewicz in literature and literary criticism], Warszawa (Warsaw) 2018, 293–314; Przeszłość we współczesności. O ukraińsko-rosyjskiej recepcji *Ogniem i mieczem* Jerzego Hoffmana [The past in modern times. On the Ukrainian-Russian reception with Jerzy Hoffman's *With fire and sword*], *Acta Humana* 9, Lublin 2018, 91–106; Język Sienkiewicza vs. Język tłumacza. Kulturowa specyfika ukraińskich przekładów *Ogniem i mieczem* [Sienkiewicz's language vs. translator's language. The cultural specificity of the Ukrainian translations of *With fire and sword*], in: M. Pietrzak, & A. Zalewska (eds.), *Henryk Sienkiewicz. Język* –

semantyka [Henryk Sienkiewicz. Language – semantics], Warszawa (Warsaw) 2019, 299–314; „Most nad przepaścią"? *Bogdan Zenobi Chmielnicki* Mykoły Maszczenki wobec *Ogniem i mieczem* Jerzego Hoffmana ["Bridge over the precipice"? *Bohdan Zynoviy Khmelnytsky* by Mykola Mashchenko compared to *With fire and sword* by Jerzy Hoffman], *Slavia Orientalis* 59(4), Warszawa (Warsaw) 2020, 847–863.

Correspondence: Anastasiya Podlyuk, Institute of Polish Philology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, e-mail: anapodluk@gmail.com

Support of the work: The study was conducted at the author's own expense.

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2021-09-30; Accepted: 2022-04-06; Published: 2022-12-31.